

DOI 10.31909/26168774.2020-(50)-15
УДК 372.893+372.83: 364.054

EDUCATIONAL POTENTIAL OF CHARITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БЛАГОДІЙНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Наталія Гончарова

кандидат історичних наук, доцент
E-mail: natali.saga.777@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0190-4015
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Nataliia Goncharova

PhD of Historical Science,
Associate Professor
E-mail: natali.saga.777@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0190-4015
Izmil State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

Potential possibilities of using charitable issues in the educational process are studied; the importance of the educational component in the modern educational process is proved. The significance of the goal of a history lesson in the modern realities of the educational process can hardly be overestimated. The main dominant of upbringing in general educational institutions is the formation of a value attitude in schoolchildren to the surrounding reality and to themselves, and the goal of upbringing is the formation of a moral and spiritual, vitally competent personality, who is successfully implemented in society as a citizen, family man, and professional. It is at the lessons of history that it becomes possible to identify the unshakable spiritual values accumulated by human civilization, to understand the relationship of each with general spiritual laws, to educate the individual in a morally developed environment.

The methodology of this research is based on general scientific principles (historicity, objectivity, scientific nature) and historical and scientific methods (historical-typological, historical-comparative, chronological), which allowed to objectively reveal the essence of the educational aspect of a history lesson and the potential for its optimization by the content and means of charitable problems.

The analysis made allows us to assert the priority of education in the process of achieving a new quality of education. Personal education should be focused not only on the assimilation of a certain amount of knowledge, but also on the development of independence, personal responsibility, creative abilities and qualities of the student, allowing him to learn, act and work effectively in modern economic conditions. Education in history lessons should be based on a systematic and integrated approach. The accumulated experience of the history of charity makes it possible to apply in the educational process a wide arsenal of methodological techniques aimed at effectively realizing the goal of a history lesson.

Key words: *educational purpose of the lesson, history lesson, education, charity, teaching method, methodical training method.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Значення виховної мети уроку історії в сучасних реаліях освітнього процесу важко переоцінити. Зауважимо, реалізація принципу єдності навчання, розвитку і виховання не ставиться нами під сумнів. Адже виконання зазначеного дидактичного принципу сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості того, хто навчається. Безперечно, теоретична база, сформовані

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.

навички – це надзвичайно цінне, однак у навчанні історії чималу роль відіграє – який саме урок виносять здобувачі освіти з тієї чи іншої теми/події. Моральне підґрунтя навчального історичного матеріалу, значення історичного досвіду надважливі для молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці, вчителі-практики приділяють помітну увагу виховній компоненті навчання історії. Виховання як процес формування особистості характеризує М. Дорошенко. Акцент зроблено на групах методів виховання, серед яких вчена виокремлює: 1) методи формування свідомості; 2) методи формування досвіду поведінки. Головною метою цих методів є «вплив на свідомість, почуття, волю молоді для пояснення і доведення правильності чи необхідності певної поведінки, норм і правил спілкування, ставлення до оточуючого світу» (Дорошенко, 2019: 54).

В. Терентьєва стверджує, що потенціал різних шкільних дисциплін у реалізації вимог до особистісних результатів навчання неоднаковий. Виховний потенціал шкільної історичної освіти спирається на багатовіковий досвід людства. Таким чином потенціал суспільствознавчої освіти визначається осмисленням ціннісної картини світу. Авторка резюмує, що поза вихованням гуманітарна освіта неможлива. Пізнання гуманітарного предмета, насамперед історії, зумовлює формування в свідомості учня певної ціннісної системи координат, що забезпечує можливість взаємодії в соціумі (Терентьєва, 2016).

А. Євстратчик, М. Яценко розглядають провідні аспекти виховної функції історії, доводять тезу про всеосяжне значення історії та універсальність історичного знання (Євстратчик, Яценко, 2018).

У праці Т. Саричевої на прикладах з особистого досвіду роботи доводиться важливість сучасних уроків історії та суспільствознавства для виховання школярів (Саричева, 2014). Ж. Гаврилук зосереджує увагу на проблемі реалізації виховного потенціалу культурологічного змісту шкільного підручника історії. Аналізуються особливості та відмінності тем культури в структурі курсу історії України, визначається, що шкільний підручник з історії є дієвим засобом інтеграції історичної науки й освіти на всіх ланках її функціонування (Гаврилук, 2012).

В статті Н. Смахтіної висвітлюється необхідність соціалізації особистості школяра, становлення його громадянської позиції в процесі формування цивільно-патріотичної позиції учнів на уроках історії і суспільствознавства (Смахтіна, 2016). Н. Сілакова переконана, що рівноправна участь молодих людей у глобальних цивілізаційних процесах в якості вільних носіїв етнокультурної, релігійної та національної традиції сприятиме гармонізації інтересів особистості і суспільства в їхньому соціокультурному взаємозв'язку, підвищуватиме усвідомлення відповідальності за прийняті рішення і здійснювані дії (Сілакова, 2016: 2).

Методичну розробку А. Супруненко присвячено висвітленню проблеми громадянського виховання, пропонуються можливі шляхи розвитку в учнівської молоді патріотизму та високих показників громадянської відповідальності на уроках історії та в позакласній роботі (Супруненко, 2013). О. Андрієнко в своїй розвідці наголошує, що важливими складовими патріотизму є патріотичні переконання та почуття. Їхне формування доцільно здійснювати через вивчення народної культури (звичаїв, традицій, обрядів, пісень, усної народної творчості), що має значні ресурси у виховному аспекті (Андрієнко, 2019: 41). Теоретичні й експериментальні аспекти вивчення виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів розглядаються в статті О. Литовченко (Литовченко, 2010).

Незважаючи на чималу кількість наявної навчально-методичної літератури, недостатньо вивченим залишається питання впливу відомостей про благодійність на реалізацію виховного завдання уроку історії. Отже, **метою статті** є аналіз потенційних можливостей задіяння в освітньому процесі благодійної проблематики, доведення значущості виховної компоненти в сучасному освітньому процесі.

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Виклад основного матеріалу. В 2011 р. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за № 1243 затверджено «Основні орієнтири виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів України 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів». Цим документом головною домінантою виховання в загальноосвітніх навчальних закладах визначено: «формування в школярів ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самих себе, а метою виховання – становлення морально-духовної, життєво компетентної особистості, котра успішно реалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал» (Пензай, 2013).

Саме на уроках історії стає можливим виявлення непорушних духовних цінностей, накопичених людською цивілізацією, розуміння взаємозв'язку кожного із загальними духовними законами, виховання особистості в морально розвиненому середовищі. Знання історії свого народу (родини, міста/села, країни) допомагає молодій людині відбутись як цілісна особистість з активною громадянською позицією (Смахтина, 2016: 3).

Вдалими є зауваження Л. Дерябіної: «Історія не підпорядковується законам моральності. ... Саме тому багато залежить від учителів. Це мають бути не просто уроки. Важливо, щоб був не план, а образ, настрої, напруга емоцій, переживання. Одним словом, сценарій спектаклю, в основі якого буде історія» (Дерябина, 2019).

Формулювання виховної мети уроку варто здійснювати за допомогою наступних ключових фраз: «викликати в учнів інтерес до...; формувати толерантність, уміння поважати інших; сприяти формуванню ціннісного ставлення до...; виховувати пошану і увагу до своїх рідних, старших людей; пробуджувати співчуття до...; виховувати почуття доброти; формувати почуття вимогливості до себе, відповідальності, дисциплінованості, дбайливості, наполегливості, охайності, старанності; заохочувати співробітництво школярів у...; виховувати шанобливе ставлення до народних традицій тощо (Пензай, 2013).

Наші зарубіжні колеги наголошують, що виховні завдання уроків історії спрямовані на сприяння: 1) формуванню з учнів повноправних громадян, патріотів, носіїв цінностей громадянського суспільства; 2) становленню людей, котрі поважають інших людей, цінності інших культур, релігій і світоглядів, розуміють проблеми сучасності та свою можливу роль в їх вирішенні; 3) закладенню у молодих людей вмотивованості до пізнання і творчості, навчання і саморозвитку впродовж усього життя; 4) вихованню особистостей, здатних приймати самостійні рішення і нести за них всю повноту відповідальності перед суспільством (Алиев, Дуда, Пытков, 2019: 70-71).

Підвищенню ефективності виховного аспекту історичної освіти сприяє урізноманітнення типів уроків, форм, методів і прийомів їхнього проведення. Зокрема, це інтегровані заняття, лекції, семінари, уроки-характеристики, уроки-роздуми, уроки з елементами дискусії, театралізовані вистави тощо. Знаходимо підтвердження у С. Чуйко: «формування уявлень про історичне минуле людства має здійснюватися не лише за рахунок кількісного накопичення знань, а й в ході активної пізнавальної діяльності учнів, завдяки особистісному осмисленню історичних фактів і явищ» (Чуйко, 2019).

Оптимізації виховного аспекту сприяє використання інтерактивних методів навчання. Адже вони безпосередньо спрямовані на самореалізацію і формування громадянської самосвідомості. На уроках з елементами інтеракції учні самостійно засвоюють матеріал, вчать критично мислити, шукають відповіді в процесі активної пізнавальної роботи з додатковою літературою, історичними джерелами тощо. За визначенням учителів-практиків, інтерактивні уроки дозволяють здійснювати так званий діяльнісний підхід, при якому отримані знання не обмежуються лише знанням, а наповнюються осмисленим сприйняттям і вмінням застосовувати їх у повсякденному житті (Коваленко, 2014).

Формуванню активної громадянської позиції учнів сприяє діяльнісне освоєння соціально-економічних явищ. Для цього варто залучати школярів до участі в проєктах

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.

моделювання соціальних явищ, у ході виконання яких молодь набуває навички ведення дискусій, відстоювання власної позиції. Проблемний метод стимулює активну пізнавальну діяльність учнів, змушує їх до свідомого вибору в складних ситуаціях, що спричиняє становлення громадянської позиції школярів.

Для максимальної реалізації виховного потенціалу змісту уроку історії доцільно застосовувати комплекс прийомів для посилення виховного впливу на учнів. Наприклад, це встановлення інтеграційних зв'язків історії з іншими гуманітарними предметами, як-от: література, художня культура, музика. У таких освітніх умовах основним завданням є не відтворення і переказ знань, отриманих від вчителя або з інформаційного джерела, а вироблення індивідуального шляху засвоєння і застосування цих знань (Дерябина, 2019). Є. Сидорова рекомендує такі прийоми, що сприяють вихованню моральності та патріотизму: методи переконання, діалоговий метод, груповий метод, нестандартні форми початку уроку, застосування тематичних світлин тощо (Сидорова, 2016). В даному контексті доречно навести точку зору І. Крутової, Л. Разбегаєвої. Дослідниці зазначають, що особливістю даних прийомів є те, що більшість з них органічно вписуються в структуру уроку, не забираючи значного часу від вивчення теми, дозволяють поживити зміст заняття, змушують учнів задуматися над важливими соціальними проблемами, поступово визначити своє ставлення до них і відповідно до цього вибудувати власну лінію поведінки (Крутова, Разбегаева, 2016).

Перейдемо до розкриття ресурсів благодійної проблематики для оптимізації виховного потенціалу уроку історії. Не викликає заперечень теза про те, що людина є відображенням епохи, без усвідомлення її світогляду неможливо зрозуміти сутність історичних процесів. Саме тому радимо проводити роботу з історичними персоналіями. Кілька варіантів організації процесу вивчення історичних постатей пропонує Н. Венцева: алгоритмічний, біографічно-оцінний, порівняльний, оцінно-екстремальний, частково-оцінний, прогностичний, дослідницький, накопичувальний, художньо-публіцистичний, схематичний, ігровий (Венцева, 2010: 7-12). Під час вивчення життєвого шляху та діяльності благодійників застосовуємо: алгоритмічний (характеристика особистості проводиться в певній послідовності); частково-оцінний (оцінювання особистості відбувається за знаковими віхами її біографії); дослідницький (оцінні судження щодо діяльності історичних персоналій виробляються в процесі виконання лабораторних робіт); накопичувальний (підсумком накопичення інформації є формування біографічних довідок); художньо-публіцистичний (докладне дослідження особистості відбувається в ході опрацювання відповідної літератури, написання наукових робіт).

Завжди результативною є підготовка школярами рефератів, присвячених окремому діячу із запропонованого списку «Видатні благодійники Півдня України». Зауважимо, при написанні такого виду робіт або підготовці доповідей корисним є використання пам'яток. Наприклад: 1) дані про життєвий шлях особистості (походження, важливі біографічні факти, умови й оточення, за яких відбувалось формування переконань і поглядів); 2) особистісні якості (вольові, інтелектуальні, моральні); 3) життєві ідеали, принципи, мотивація поведінки; 4) засоби досягнення поставлених цілей; 5) співвідношення цілей історичної особистості з інтересами певних соціальних груп; 6) протиріччя (якщо наявні) в діяльності особистості; 7) роль особистості в історії, результати її діяльності; 8) ставлення учня до історичної особистості; 9) наукова, методична, публіцистична і художня література, котра містить відомості про дану людину (Гончарова, 2012: 18). Чималу роль відіграють захисти творчих робіт. Адже розмірковування вголос сприяє мобілізації історичних знань, формуванню монологічного мовлення школярів.

Лабораторний метод доцільно застосовувати для об'єктивного розкриття конкретних прикладів благодійної діяльності. Зокрема, для аналізу учням пропонується тогочасна періодика з історії благодійності: «Вестник благотворительности», «Нужда и помощь», «Детская помощь», «Трудовая помощь», «Призрение и благотворительность в России»,

«Вестник Российского общества Красного Креста», «Вестник попечительства Императрицы Марии Федоровны о глухонемых» та ін. Ці періодичні видання презентують історію благодійницького руху, теорію і практику доброчинної діяльності, містять документи з питань громадської опіки, наводять відомості щодо благодійних установ і товариств, публікують списки жертводавців.

Корисним, на нашу думку, буде цикл лекцій, побудований за проблемно-хронологічним підходом. Тематика охоплює різноманітні аспекти історії благодійності і має варіюватись залежно від вікових особливостей учнівської аудиторії: «Традиції допомоги нужденним як невід'ємна частина суспільних норм всіх цивілізацій», «Історико-культурні передумови становлення ідеї милосердя», «Благодійність в Російській імперії: стимули, спонукальні фактори, мотиваційні форми», «Проблеми періодизації історії благодійності в Російській імперії та в південноукраїнському регіоні в контексті вітчизняного благодійницького процесу», «Приватна благодійність та меценатство як форма соціальної опіки ХІХ ст.», «Історія законодавчого регулювання діяльності дворянських благодійних організацій», «Гене́за благодійності та її теоретичне осмислення в різних історичних умовах», «Видатні благодійники Півдня України» та ін. (Гончарова, 2013: 47).

Цінним прийомом роботи зі школярами в контексті визначеної проблематики є есе. Нагадаємо, цей невеликий за обсягом прозовий твір довільної композиції висвітлює індивідуальні думки щодо конкретного питання та не претендує на вичерпність у розкритті обраної теми. Есе є таким видом роботи, котрий сприяє творчому самовираженню, висловленню власного ставлення автора до історичних подій та/або ролі особистості в них.

Із захватом школярі сприйматимуть проведення нетрадиційних семінарів, як-от: семінар-диспут, семінар-дослідження, семінар-конференція, семінар – «круглий стіл», семінар – «мозковий штурм» тощо. Для прикладу. З теми «Благодійність як соціальне явище» доречним є проведення семінару – «мозкового штурму», під час якого розглядаються провідні теоретико-методологічні засади феномену благодійності. Проблеми мотивації благодійності варто дослідити під час семінару – «круглого столу». Таке нетрадиційне навчальне заняття сприяє ефективному обговоренню різних поглядів та підходів до виявлення мотивів благодійності в історіографії.

Ефективним є застосування форм проміжної атестації: створення учнями мультимедійних презентацій, проведення ділових ігор, організація реальних благодійних акцій і т. ін. Закріпленню засвоєного навчального матеріалу з питань благодійності, любові до ближнього, безкорисливого служіння людям слугуватиме написання школярами твору-мініатюри «Чим я можу допомогти тому, кому нелегко?»

Висновки. Проведений аналіз дозволяє наголошувати на пріоритетності виховання в процесі досягнення нової якості освіти. Освіта особистості має бути зорієнтована не лише на засвоєння певного обсягу знань, а й на розвиток самостійності, особистої відповідальності, творчих здібностей і якостей учня, що дозволяють йому вчитися, діяти й ефективно працювати в сучасних економічних умовах. В основі виховання на уроках історії варто застосовувати системний і комплексний підходи.

Накопичений досвід історії благодійності дозволяє застосовувати в освітньому процесі широкий арсенал методичних прийомів, спрямованих на ефективну реалізацію виховної мети уроку історії.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Алиев А. М., Дуда В. Н., Пытков А. М. (2019). Воспитательный потенциал уроков истории и литературы в школе при исправительной колонии. *Образование и воспитание*. № 1 (21). С. 70-71.

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Андрієнко О. А. (2019). Патриотическое воспитание личности : этнопедагогический подход. *Азимут научных исследований : педагогика и психология*. Т. 8. № 3 (28). С. 39-41.

Венцева Н. О. (2010). Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі. Харків : Видавнича група «Основа». 127 с.

Гаврилюк Ж. М. (2012). Духовно-моральне виховання учнів засобами культурологічної освіти на уроках історії України у 8-9-х класах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Психологія і педагогіка. Вип. 21. С. 191-198.

Гончарова Н. О. (2012). Методичні засади вивчення історичних постатей (на прикладі спецкурсу «Благодійна діяльність дворянства Південної України в ХІХ – на початку ХХ ст.»). *Актуальні проблеми методики викладання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін*. Упоряд. Г. Г. Яковенко. Харків : Видавництво Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. Вип. 4. С. 16-20.

Гончарова Н. О. (2013). Методичні засади викладання спецкурсу «Благодійна діяльність дворянства Півдня України» у вищому навчальному закладі. *Нові завдання та напрями педагогіки та психології у ХХІ столітті* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16 листопада 2013 р. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології». С. 45-48.

Дерябина Л. А. (2019). Воспитательный потенциал уроков истории : формирование патриота и гражданина своей страны. Образовательная социальная сеть nsportal.ru. URL : <https://nsportal.ru/shkola/istoriya/library/2019/10/20/vospitatelnyu-potentsial-urokov-istorii-formirovanie-patriota-i> (дата звернення : 16.11.2020).

Дорошенко М. І. (2019). Виховання як процес формування особистості. *Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, м. Бердянськ, 25 квітня 2019 р. За заг. ред. О. В. Горецької. Бердянськ : Бердянський державний педагогічний університет. С. 51-55.

Евстратчик А. А., Яценко М. П. (2018). Воспитательная функция истории как основа формирования нравственной личности. *Обозник*. Электронное периодическое издание. URL : <http://www.oboznik.ru/?p=56974> (дата звернення : 16.11.2020).

Коваленко Л. Н. (2014). Воспитательный потенциал на уроках истории и обществознания в школе. Образовательная социальная сеть nsportal.ru. URL : <https://nsportal.ru/shkola/materialy-k-attestatsii/library/2014/01/21/vospitatelnyu-potentsial-urokov-istorii-i> (дата звернення : 20.11.2020).

Крутова И. В., Разбегаева Л. П. (2016). Воспитательный потенциал уроков истории и обществознания. *Преподавание истории в школе* : научно-теоретический и методический журнал. № 6. URL : <http://pish.ru/blog/archives/4300> (дата звернення : 30.11.2020).

Литовченко О. В. (2010). Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів : рівні реалізації виховних можливостей. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Кіровоград : Інститут проблем виховання НАПН України. С. 220-229.

Пензай Л. І. (2013). Виховний аспект уроку як джерело формування ціннісних орієнтацій учнів. *Освіта в Україні – Osvita.ua*. URL : https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/37772/ (дата звернення : 26.11.2020).

Сарычева Т. А. (2014). Воспитательный потенциал уроков истории. Педсовет. Персональный помощник педагога. URL : <https://pedsovet.org/publikatsii/istoriya/vospitatelnyu-potentsial-urokov-istorii> (дата звернення : 28.11.2020).

Сидорова Е. (2016). Воспитание патриотизма и нравственности на уроке истории. Педсовет. Персональный помощник педагога. URL : <https://pedsovet.org/publikatsii/pedagogika/vospitanie-patriotizma-i-nravstvennosti-na-uroke-istorii> (дата звернення : 24.11.2020).

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Силакова Н. И. (2016). Развитие воспитательной компоненты на школьных уроках истории и обществознания. *Научный вестник Крыма*. № 3. С. 1-4.

Смахтина Н. И. (2016). Воспитание патриотизма на уроках истории и обществознания. *Научный вестник Крыма*. № 5. С. 1-7.

Супруненко А. Г. (2013). Громадянське виховання школярів на уроках історії в загальноосвітній школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 30. С. 502-508.

Терентьева В. П. (2016). Воспитательный потенциал уроков истории и обществознания. Образовательная социальная сеть nsportal.ru. URL : <https://nsportal.ru/shkola/library/2016/11/13/vospitatelnyu-potentsial-urokov-istorii> (дата звернення : 17.11.2020).

Чуйко С. (2019). Реализация воспитательного потенциала урока через интегрированные уроки истории. Образовательный портал «Знанию». URL : https://znanio.ru/media/statya_realizatsiya_vospitatelnogo_potentsiala_uroka_cherez_integrirovannye_uroki_istorii_-369838 (дата звернення : 23.11.2020).

REFERENCES

Aliev A. M., Duda V. N., Pytkov, A. M. (2019). Vospitatelnyj potencial urokov istorii i literatury v shkole pri ispravitelnoj kolonii [Educational potential of history and literature lessons in a school at a correctional colony]. *Obrazovanie i vospitanie* [Education and upbringing]. № 1 (21). P. 70-71. [in Russian].

Andrienko O. A. (2019). Patrioticheskoe vospitanie lichnosti : etnopedagogicheskij podhod [Patriotic education of the individual: ethnopedagogical approach]. *Azimut nauchnyh issledovanij* : pedagogika i psihologiya [Azimuth of scientific research : pedagogy and psychology]. Т. 8. № 3 (28). P. 39-41. [in Russian].

Vientseva N. O. (2010). Vyvchennia istorychnykh postatei na urokakh istorii Ukrainy v 7 klasi [Study of historical figures in the lessons of Ukrainian history in 7th grade]. Kharkiv : Vydavnycha hrupa «Osnova». 127 p. [in Ukrainian].

Havryliuk Zh. M. (2012). Dukhovno-moralne vykhovannia uchniv zasobamy kulturolohichnoi osvity na urokakh istorii Ukrainy u 8-9-kh klasakh [Spiritual and moral education of students by means of cultural education in the lessons of Ukrainian history in 8-9th grades]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriiia : Psykholohiia i pedahohika [Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»]. Series : Psychology and pedagogy]. Vyp. 21. P. 191-198. [in Ukrainian].

Honcharova N. O. (2012). Metodychni zasady vyvchennia istorychnykh postatei (na prykladi spetskursu «Blahodiina diialnist dvorianstva Pivdennoi Ukrainy v XIX – na pochatku XX st.») [Methodical principles of studying historical figures (on the example of a special course «Charitable activity of the nobility of Southern Ukraine in the XIX – early XX centuries»)]. *Aktualni problemy metodyky vykladannia istorii, pravoznnavstva ta suspilstvoznnavchyykh dystsyplin* [Actual problems of methods of teaching history, jurisprudence and social sciences]. Uporiad. H. H. Yakovenko. Kharkiv : Vydavnytstvo Kharkivskoho natsionalnogo avtomobilno-dorozhnoho universytetu. Vyp. 4. P. 16-20. [in Ukrainian].

Honcharova N. O. (2013). Metodychni zasady vykladannia spetskursu «Blahodiina diialnist dvorianstva Pivdnia Ukrainy» u vyshchomu navchalnomu zakladi [Methodical principles of teaching a special course «Charitable activity of the nobility of the South of Ukraine» in a higher educational institution]. *Novi zavdannia ta napriamy pedahohiky ta psykholohii u XXI stolitti* : Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [New tasks and directions of pedagogy and psychology in the XXI century : Proceedings of the international scientific-practical conference], m. Kyiv, 16 lystopada 2013 r. Kyiv : HO «Kyivska naukova orhanizatsiia pedahohiky ta psykholohii». P. 45-48. [in Ukrainian].

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Deryabina L. A. (2019). Vospitatelnyj potencial urokov istorii : formirovanie patriota i grazhdanina svoej strany [The educational potential of history lessons : the formation of a patriot and a citizen of their country]. *Obrazovatel'naya social'naya set nsportal.ru* [Educational social network nsportal.ru]. URL : <https://nsportal.ru/shkola/istoriya/library/2019/10/20/vospitatelnyy-potentsial-urokov-istorii-formirovanie-patriota-i> (data zvernennya : 16.11.2020). [in Russian].

Doroshenko M. I. (2019). Vychovannia yak protses formuvannia osobystosti [Education as a process of personality formation]. *Navchannia, vykhovannia ta rozvytok u konteksti zhyttievkykh perspektiv osobystosti : Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu* [Education, upbringing and development in the context of life prospects of the individual : Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical Internet conference with international participation], m. Berdiansk, 25 kvitnia 2019 r. Za zah. red. O. V. Horetskoi. Berdiansk : Berdianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet. P. 51-55. [in Ukrainian].

Evstratchik A. A., Yacenko, M. P. (2018). Vospitatel'naya funkciya istorii kak osnova formirovaniya npravstvennoj lichnosti [The educational function of history as the basis for the formation of a moral personality]. *Oboznik. Elektronnoe periodicheskoe izdanie* [Reviewer. Electronic periodical]. URL : <http://www.oboznik.ru/?p=56974> (data zvernennya : 16.11.2020). [in Russian].

Kovalenko L. N. (2014). Vospitatelnyj potencial na urokah istorii i obshestvoznaniya v shkole [Educational potential in history and social studies lessons at school]. *Obrazovatel'naya social'naya set nsportal.ru* [Educational social network nsportal.ru]. URL : <https://nsportal.ru/shkola/materialy-k-attestatsii/library/2014/01/21/vospitatelnyy-potentsial-urokov-istorii-i> (data zvernennya : 20.11.2020). [in Russian].

Krutova I. V., Razbegaeva, L. P. (2016). Vospitatelnyj potencial urokov istorii i obshestvoznaniya [The educational potential of the lessons of history and social studies]. *Prepodavanie istorii v shkole : nauchno-teoreticheskij i metodicheskij zhurnal* [Teaching history at school : scientific-theoretical and methodological journal]. № 6. URL : <http://pish.ru/blog/archives/4300> (data zvernennya : 30.11.2020). [in Russian].

Lytovchenko O. V. (2010). Vychovnyi potentsial pozashkilnykh navchalnykh zakladiv : rivni realizatsii vychovnykh mozhlyvosti [Educational potential of out-of-school educational institutions: levels of realization of educational opportunities]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : zbirnyk naukovykh prats* [Theoretical and methodological problems of education of children and students : a collection of scientific papers]. Kirovohrad : Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy. P. 220-229. [in Ukrainian].

Penzai L. I. (2013). Vychovnyi aspekt uroku yak dzherelo formuvannia tsinnisnykh oriientatsii uchniv [Educational aspect of the lesson as a source of formation of value orientations of students]. *Osvita v Ukraini – Osvita.ua* [Education in Ukraine – Osvita.ua]. URL : https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/37772/ (data zvernennia : 26.11.2020). [in Ukrainian].

Sarycheva T. A. (2014). Vospitatelnyj potencial urokov istorii [The educational potential of history lessons]. *Pedsovet. Personalnyj pomoshnik pedagoga* [Pedagogical council. Personal teacher assistant]. URL : <https://pedsovet.org/publikatsii/istoriya/vospitatelnyy-potentsial-urokov-istorii> (data zvernennya : 28.11.2020). [in Russian].

Sidorova E. (2016). Vospitanie patriotizma i npravstvennosti na uroke istorii [Education of patriotism and morality in the history lesson]. *Pedsovet. Personalnyj pomoshnik pedagoga* [Pedagogical council. Personal teacher assistant]. URL : <https://pedsovet.org/publikatsii/pedagogika/vospitanie-patriotizma-i-npravstvennosti-na-uroke-istorii> (data zvernennya : 24.11.2020). [in Russian].

Silakova N. I. (2016). Razvitie vospitatelnoj komponenty na shkolnyh urokah istorii i obshestvoznaniya [The development of an educational component in school history and social studies lessons]. *Nauchnyj vestnik Kryma* [Scientific Bulletin of Crimea]. № 3. P. 1-4. [in

Russian].

Smahtina N. I. (2016). Vospitanie patriotizma na urokah istorii i obshestvoznaniya [Education of patriotism in the lessons of history and social studies]. *Nauchnyj vestnik Kryma* [Scientific Bulletin of Crimea]. № 5. P. 1-7. [in Russian].

Suprunenko A. H. (2013). Hromadianske vykhovannia shkoliariv na urokakh istorii v zahalnoosvitnii shkoli [Civic education of schoolchildren in history lessons in secondary school]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* [Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools]. Vyp. 30. P. 502-508. [in Ukrainian].

Terenteva V. P. (2016). Vospitatelnyj potencial urokov istorii i obshestvoznaniya [The educational potential of the lessons of history and social studies]. *Obrazovatel'naya social'naya set nsportal.ru* [Educational social network nsportal.ru]. URL : <https://nsportal.ru/shkola/library/2016/11/13/vospitatelnyy-potentsial-urokov-istorii> (data zvernennya : 17.11.2020). [in Russian].

Chujko S. (2019). Realizaciya vospitatelnogo potenciala uroka cherez integrirovannye uroki istorii [Realization of the educational potential of the lesson through integrated history lessons]. *Obrazovatelnyj portal «Znanio»* [Educational portal «Znanio»]. URL : https://znanio.ru/media/statya__realizatsiya_vospitatelnogo_potentsiala_uroka_cherez_integrirovannye_uroki_istorii_-369838 (data zvernennya : 23.11.2020). [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Висвітлюються потенційні можливості задіяння в освітньому процесі благодійної проблематики, доводиться значущість виховної компоненти в сучасному освітньому процесі. Значення виховної мети уроку історії в сучасних реаліях освітнього процесу важко переоцінити. Головною домінантою виховання в загальноосвітніх навчальних закладах є формування в школярів ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самих себе, а метою виховання – становлення морально-духовної, життєво компетентної особистості, котра успішно реалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Саме на уроках історії стає можливим виявлення непорушних духовних цінностей, накопичених людською цивілізацією, розуміння взаємозв'язку кожного із загальними духовними законами, виховання особистості в морально розвиненому середовищі.

Методологія даного дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах (історичності, об'єктивності, науковості) та історико-наукових методах (історико-типологічний, історико-порівняльний, хронологічний), що дозволили об'єктивно розкрити сутність виховного аспекту уроку історії та потенційні можливості в його оптимізації змістом і засобами благодійницької проблематики.

Проведений аналіз дозволяє наголошувати на пріоритетності виховання в процесі досягнення нової якості освіти. Освіта особистості має бути зорієнтована не лише на засвоєння певного обсягу знань, а й на розвиток самостійності, особистої відповідальності, творчих здібностей і якостей учня, що дозволяють йому вчитися, діяти й ефективно працювати в сучасних економічних умовах. В основі виховання на уроках історії варто застосовувати системний і комплексний підходи. Накопичений досвід історії благодійності дозволяє застосовувати в освітньому процесі широкий арсенал методичних прийомів, спрямованих на ефективну реалізацію виховної мети уроку історії.

Ключові слова: *виховна мета уроку, урок історії, виховання, благодійність, метод навчання, прийом навчання.*